

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد و آله الطاهرين و لعنة الله على اعدائهم اجمعين

جلسه ۲۷۸ (شنبه ۱۴۰۰/۱۱/۲)

[خلاصه مباحث این جلسه:

۱- طریقه محاسبه ارزش در صورت تعارض مقومین بنا بر قول مشهور و قول شهید در روضه.

۲- اختلاف ثمره بین دو قول و تفصیل شیخ در صورت اتفاق در قیمت صحیح دون المعیب

و اتفاق در قیمت معیب دون الصحیح و اختلاف در هر دو (صحیح و معیب).

۳- مختار مرحوم شیخ از بین دو طریق مشهور و طریق شهید در روضه.]

کلام در این بود که اگر دو تا مقوم با هم تعارض کردند، چه کار کنیم؟

اصل این که اگر اختلاف کردند، مقتضای قاعده چیست؟ آیا قرعه است؟ یا تعارض و

تساقط است و رجوع می کنیم به رفع ما لایعلمون در زیاده؟

ما عرض کردیم که قرعه وجهی ندارد و عموماً برای قرعه نداریم. بعضی ادعا کرده اند

که در معنای لغوی قرعه افتاده که نزاع باید باشد و طرفین باید باشد و نسبت به یک نفر اگر در

وظیفه اش شک کند، قرعه معنا ندارد و قرعه اصلاً اطلاق نمی شود. آقای سیستانی در این تقریراتی

که به ایشان منسوب است، چنین فرموده. حالا این نسبت به ایشان درست هست یا نه؟ نمی دانم و

شنیدم که این تقریرات را ایشان تایید نکرده.

اما این حرف درست هست یا درست نیست و این که ادله قرعه چیست؟ را بعد از اتمام

همین بحث و قبل از بحث شروط، بحث خواهیم کرد ان شاء الله.

و لکن روایات خاصه ای که سید یزدی ره فرموده بود، در مورد نزاع بود و اصلاً جایی که

نزاع نباشد را شامل نمی شود.

این که بگویید که «اطلاق دارد و هر جایی که نزاع باشد، یمین و آنجایی که نزاع نباشد، یمین نیست و قرعه انداخته می شود» درست نیست چون یک حکم است مال آنجایی که یمین در کار باشد. جایی که یمین در کار نباشد، اصلا این روایات شاملش نمی شود.

حالا اگر کسی عرض ما را قبول کرد که دوتا مقوم اصلا با هم تعارض می کنند و تساقط می کنند و رجوع می کنیم به اصل عملی؛ این که محل بحث نیست. این بحثی که الان می خواهیم عرض کنیم، کیفیت جمع بین دوتا مقوم، اصلا این بحثش نمی آید. این بحث بنابر مسلک شیخ اعظم ره می آید که شیخ اعظم ره فرمود «باید بین دوتا بینه را ما جمع کنیم» این بحث می آید که حالا چطور جمع کنیم؟ اما ما که عرض کردیم اصلا تعارض می کند و تساقط می کند و رجوع می کنیم به اصول عملیه، اصلا این بحثی که می خواهیم طرح کنیم و شاید دو سه روز هم طول بکشد، اصلا این بحث نمی آید.

اما بنابر مسلک شیخ ره تکلیف چیست؟

مرحوم شیخ اعظم ره در این بحث سه تا مطلب را طرح می فرماید:

مطلب اول ارائه دوتا جمع است. یکی جمع معظم فقهاء و معروف و مشهور. یک جمع هم از مرحوم شهید ثانی ره در روضه. مطلب دوم این است که آیا بین این دوتا جمع، اختلاف، ثمره عملیه هم دارد؟ ارش فرق می کند یا فرق نمی کند؟ اینجا هم مرحوم شیخ ره بحث کرده که ما سه فرض داریم. یک فرضش یقینا ارش ها با هم متفاوت خواهد بود. یک فرضش ارش ها یقینا فرقی نخواهد کرد. یک فرضش هم ممکن است ارشها فرق کنند و ممکن است فرقی نکنند. مطلب سوم این است که یک راه جمع را مشهور فرموده اند و یک راه جمع را شهید ثانی ره فرموده. حق کدام راه است؟ بعد مرحوم شیخ ره وارد این بحث سوم می شود که حق با راهی است که شهید ثانی ره فرموده و راه مشهور غلط است.

اما مطلب اول:

راهی که مرحوم شیخ ره از معظم فقهاء نقل می کند این است که ما قیمت صحیح را جمع کنیم و یک بینه، صحیح را قیمت کرده ۷۰ تومان و یک بینه، صحیح را قیمت کرده ۱۰۰ تومان. اینها را با هم جمع کنیم. یک بینه، معیب را قیمت کرده ۵۰ تومان و یک بینه هم معیب را قیمت کرده ۴۰ تومان. اینها را هم با هم جمع کنیم. قیمت صحیح را که جمع کردیم تقسیم به دو کنیم. قیمت معیب را هم که جمع کردیم، تقسیم به دو کنیم. نسبت نصف قیمت صحیح و نصف قیمت معیب را، از ثمن المسمی ارش بدهیم. مثلاً اگر شخصی صحیح را قیمت کرده ۱۰۰ تومان و یک شخص دیگر صحیح را قیمت کرده ۱۵۰ تومان. یک آقای معیب را قیمت کرده ۸۰ تومان. یک آقای معیب را قیمت کرده ۷۰ تومان. جمع قیمت صحیح ها می شود ۲۵۰ تومان. جمع قیمت معیب ها می شود ۱۵۰ تومان. نصف ۲۵۰ تومان می شود ۱۲۵ تومان. نصف قیمت ۱۵۰ تومان می شود ۷۵ تومان. نسبت ۷۵ به ۱۲۵ می شود سه پنجم لذا دو پنجم از ثمن را باید ارش بدهد. این راهی است که معظم فقهاء رفته اند.

راه دوم، راهی است که شهید ره رفته. مثلاً اگر در همین مثال، اگر آنی که صحیح را ۱۵۰ تومان قیمت کرده، معیب را قیمت کرده مثلاً ۷۵ تومان. نسبت این صحیح به معیب، می شود یک دوم. آن یکی که ۱۰۰ تومان قیمت کرده، معیب را قیمت کرده مثلاً ۵۰ تومان. آن نسبتش هم می شود یک دوم. یک دوم به علاوه یک دوم می شود دو دوم. تقسیم بر دو می شود یک دوم. لذا یک دوم از ثمن را می دهیم. یعنی در راهی که شهید ره انتخاب کرده، قیمت ها را با هم جمع نمی کنیم. نسبت صحیح و معیب هر بینه ای را جمع می کنیم با نسبت صحیح و معیب بینه دیگر و بعد مجموع نسبت ها را تقسیم بر دو می کنیم. هر چه که حاصلش شد، از ثمن المسمی کم می کنیم و ارش می دهیم.

مطلب دوم این است که مرحوم شیخ ره فرموده اختلاف این دو تا بینه سه تا فرض دارد. یک وقت هست در قیمت صحیح، یکسان هستند. صحیح را هر دو بینه، قیمت کرده اند ۱۰۰ تومان. ولی معیب را یک بینه گفته ۴۰ تومان و یک بینه گفته ۵۰ تومان. در جایی که اختلاف در معیب باشد و

در صحيح اختلاف نداشته باشند، مرحوم شيخ اعظم ره فرموده «دائما نتیجه یکی است چه راه مرحوم شهيد ره در روضه و چه راه معظم». آنجایی که در معيب اختلاف نکرده اند و در صحيح اختلاف کرده اند، فرموده «دائما نتیجه ای که از طريق راه شهيد ره به دست می آید با نتیجه ای که از راه معظم به دست می آید فرق می کند».

اما فرض سوم که صحيح و معيب، هر دو تا با هم فرق می کنند یعنی دو تا بينه هم در قيمت صحيح اختلاف کردند و هم در قيمت معيب اختلاف کرده اند، شيخ ره می فرماید «گاهی نتیجه هر دو راه یکی می شود و گاهی اختلاف پیدا می کند».

مثالی که مرحوم شيخ ره می زند این است که اگر هر دو بينه، صحيح را ۱۲ تومان قيمت کنند و يك بينه، معيب را ۸ تومان قيمت کنند، و يك بينه، معيب را ۶ تومان قيمت کنند، طبق جمعی که معظم فرمودند و شيخ ره نقل کرده، مجموع دو تا معيب، یعنی ۸ تومان و ۶ تومان، که می شود ۱۴ تومان، و مجموع دو تا صحيح که می شود ۲۴ تومان، نسبتشان هفت دوازدهم است.

اما اگر راه شهيد ره را برويم، نسبت ۸ به ۱۲، به علاوه نسبت ۶ به ۱۲ می شود چهارده دوازدهم که اگر تقسيم بر دو شود می شود هفت دوازدهم. لذا نتیجه هر دو طريق در صورتی که قيمت صحيح ها برابر باشد، یکی می شود.

برای فرمولش، مرحوم حاج شيخ ره کلماتی دارد. البته امروز که طلبه ها با رياضيات جديد آشنا هستند، با رياضيات جديد، راحت تر می شود نتیجه را به دست آورد تا با عبارت حاج شيخ اصفهانی ره.

اگر شما قيمت معيب را p_1 و p_2 و قيمت صحيح را بگذاريد q_1 و q_2 طبق مسلک معظم این است که p_1 به علاوه p_2 تقسيم بر ۲. q_1 به علاوه q_2 تقسيم بر ۲. وقتی که q ها برابر باشند، نسبت می شود $\frac{p_1+p_2}{q}$. این نسبت را ما بایستی از ثمن المسمی کم کنیم.

طبق مسلک شهيد ره در روضه، چون مخرج ها مساوی هستند، p_1 می شود

و چون مخارجها مساوی هستند، اگر $\frac{1}{p}$ را فاکتور بگیریم، می شود $\frac{1}{p} \times \frac{p_1}{q} + \frac{1}{p} \times \frac{p_2}{q}$ ، خب فرمولها یکی در آمد^۱. وقتی که فرمولها یکی است، دیگر عدد ندارد. حالا خدا رحمتش بکند مرحوم شیخ اعظم ره را، منتها اینها ریاضیات استدلالی قدیم است. باز من یک چیزی بگویم ممکن است یک عده استیحاش بکنند. حد و نمودار و عطف و مشتق و اینها، ریاضیات صنعتی است و ریاضیات جدید است و ریاضیات صنعتی، راه دست علماء سابق نبوده و محل ابتلاء نبوده. سخت هست ولی نه آنقدر. ما آن وقتی که در سال شصت، چهارم ریاضی و فیزیک بودیم، آنقدر سخت نبود. فکر می کنم اگر یک طلبه ای مستعد باشد، با یک مختصر کار کردن، آنها را یاد می گیرد. ولی ریاضیات قدیم مثل همینهایی که عرض کردم، ریاضیات استدلالی و فکری که صنعتی نیست، فکر نمی کنم که اینهایی که درس جدید خوانده باشند، به اندازه علماء متفکر ما ریاضیات استدلالی را قوی باشند. آنچه به ذهن و استعداد می خورد، در آنها هم مستعد هست و نمی گویم نیست، ولی گیر می کنند. مرحوم شیخ ره با این که این ریاضیات جدید را نخوانده بوده، بدون فرمول یک کلام فرموده دائما اگر در صحیح با هم متحد بودند، نتیجه ای که معظم اصحاب تعیین کرده اند با نتیجه راهی که شهید ره در روضه تعیین فرموده یکی می شود.

اما اگر معیب ها با هم یکی باشند و صحیح ها با هم فرق داشته باشند مثل این که یک بینه صحیح را قیمت کرده ۱۰ تومان و یک بینه دیگر، صحیح را قیمت کرده ۸ تومان و هر دو معیب را قیمت کرده اند ۶ تومان، شیخ ره می فرماید نیجه طریق معظم با طریق شهید ره فرق می کند. طبق طریق معظم ۱۰ به علاوه ۸ می شود ۱۸ و تقسیم بر ۲ می شود ۹. معیب ها، ۶ به علاوه ۶ می شود ۱۲ و تقسیم بر ۲ می شود ۶. نسبتشان می شود شش نهم؛ یعنی دو سوم.

راهی که روضه ارائه می دهد این است که شش دهم، تقسیم بر ۲ می شود سه پنجم. شش هشتم تقسیم بر ۲ می شود سه چهارم. که نسبتشان از دو سوم کمتر می شود.

^۱ حاصل هر دو فرمول می شود: $\frac{p_1+p_2}{2q}$

اما آنجایی که مختلف باشد، نتیجه مختلف است.

حالا چرا ما وقتی که می گوییم اگر قیمت های صحیح با هم فرق کردند، قیمت معیب یکسان بود، نتیجه مختلف می شود همیشه؟

سَرش این است که طبق مسلک مشهور، اگر ما قیمت صحیح یک بینه را q_1 در نظر بگیریم و قیمت صحیح بینه دیگر را q_2 در نظر بگیریم و قیمت معیب هر دو تا را هم چون مساوی است p در نظر بگیریم طبق نظر مشهور می شود $\frac{p+p}{2} = p$ و $\frac{q_1+q_2}{2}$ در نتیجه فرمول نسبت معیب به صحیح می شود $\frac{p}{\frac{q_1+q_2}{2}}$.

و اما طبق مسلک شهید ره فرمول می شود: $\frac{1}{2} \times \frac{p}{q_1} + \frac{1}{2} \times \frac{p}{q_2}$ و بعد از فاکتور گیری، فرمول می شود: $\frac{1}{2} \times \left(\frac{p}{q_1} + \frac{p}{q_2} \right)$ که برابر است با $\frac{1}{2} \times \left(\frac{(p \times q_2) + (p \times q_1)}{q_1 \times q_2} \right)$ (که مساوی می شود با $\frac{P \times (q_1 + q_2)}{2 \times q_1 \times q_2}$) و معلوم است که با فرمول بر اساس مسلک مشهور، مساوی نیست.

و در آنجایی که هم در قیمت صحیح اختلاف کرده اند و هم در قیمت معیب، بعضی جاها، ارزش ها یکسان می شود و بعضی از جاها ارزش ها یکسان نمی شود. مرحوم شیخ اعظم ره می فرماید «وإن اختلفا في الصحيح والمعيب، فإن اتحدت النسبة بين الصحيح والمعيب علی کلتا البینتین فیتحدا الطریقان دائماً» اگر دو تا بینه در قیمت صحیح و معیب اختلاف دارند، ولی یک بینه صحیح را قیمت کرده ۲۰۰ تومان و معیب را قیمت کرده ۱۰۰ تومان و یک بینه صحیح را قیمت کرده ۱۰۰ تومان و معیب را قیمت کرده ۵۰ تومان که نسبتها یکی است. در این صورت اصلاً در ارزش اثر ندارد لذا مرحوم حاج شیخ اصفهانی ره فرموده اینجا که نسبت ها یکی است از محل بحث ما خارج است چون ما در ارزش با نسبت کار داریم و خلاصه، نسبتها یکی است هر جور که بگیریم. در اینجا اثری

ندارد. در آنجا که عرض کردم گاهی و گاهی ...، در صورتی است که: «و إن اختلفت النسبة، فقد یختلف الطریقان و قد یتحدان»^۲

مثالی که خود شیخ ره زده این است که یکی قیمت صحیح را ۱۲ و قیمت معیب را ۱۰ تعیین کند و یکی قیمت صحیح را ۸ و قیمت معیب را ۵ تعیین کند. بنابر مسلک مشهور، ۱۲ به علاوه ۸ می شود ۲۰ و تقسیم بر ۲ می شود ۱۰. نسبت به معیب، ۱۰ به علاوه ۵ می شود ۱۵ و تقسیم بر ۲ می شود ۷/۵. نسبتش می شود ۷/۵ به ۱۰ یعنی ۷۵٪.

$$\frac{\frac{10 + 5}{2}}{\frac{12 + 8}{2}} = \frac{7,5}{10} = 75\%$$

بر طریق شهید ره در روضه، نسبت بینه اول می شود ده دوازدهم که مساوی است با پنج ششم که تقسیم بر ۲ می شود پنج دوازدهم. و اما نسبت بینه دوم می شود پنج هشتم که تقسیم بر ۲ می شود پنج شانزدهم. حاصل جمع پنج دوازدهم و پنج شانزدهم، می شود سی و پنج چهل و هشتم که از ۷۵٪ کمتر است. (حدوداً ۷۲٪ است). پس اینجا تفاوت کرد و گاهی هم ممکن است تفاوت نکند و ضابطه کلی ندارد.

$$\frac{10}{12} \div 2 + \frac{5}{8} \div 2 = \frac{5}{12} + \frac{5}{16} = \frac{20 + 15}{48} = \frac{35}{48} = 72\%$$

اما مطلب سوم: حق چیست جناب شیخ؟

می فرماید حق، راه شهید ثانی ره در روضه است چون ما در دو تا بینه که گفتیم نصف را به قیمت آن بینه بگیریم و نصف را به قیمت این بینه بگیریم، بر مسلک مشهور، یک قیمت انتزاعی درست کرد چون یکی قیمت کرد ۱۰ تومان و یکی قیمت کرد ۸ تومان. گفتیم جمعشان تقسیم بر

^۲ انصاری، مرتضی بن محمد امین. مجمع الفکر الاسلامی. کمیته تحقیق تراث شیخ اعظم، ۱۴۱۵ ه.ق.، المکاسب (انصاری - کنگره)، قم - ایران، المؤتمر العالمي بمناسبة الذكرى المئوية الثانية لميلاد الشيخ الأعظم الأنصاري. الأمانة العامة، جلد: ۵، صفحه: ۴۱۲

۲ می شود ۹.۹ قیمتی نبوده که بینه قیمت بکند بلکه یک قیمت انتزاعی و اصطیادی بوده. معیب هم همینطور است.

شیخ ره می فرماید ما که گفتیم باید هر دو بینه را جمع کنیم، یا باید اعمال بیتین کنیم و یا باید اعمال حقین بکنیم چون نمیدانم حق، آن قیمتی است که آن بینه داده یا حق، آن قیمتی است که این بینه داده. شیخ ره می فرماید ما باید یک دوم نسبت بینه صحیح را حساب کنیم یعنی آنی که او قیمت کرده چون ارش، نسبت است و ما باید ببینیم آن نسبتی که او می گوید، در نصف، چقدر می شود؟ می شود یک دوم آن نسبت. آن بینه دیگر را هم باید ببینیم چه نسبتی می گوید. نصفش را هم بر اساس آن بینه حساب کنیم که اینطور می شود که در واقع نسبت صحیح و معیب در هر بینه ای تقسیم بر دو به علاوه نسبت صحیح و معیب در بینه دیگر تقسیم بر دو. این قیمت انتزاعی که شما در آوردید اصلا ربطی به بینه ندارد. مثلاً من گفته ام ارش، ۳ تومان و آن آقا می گوید ارش، ۴ تومان. خوب باید نسبت های ما را با هم جمع کنید و تقسیم بر ۲ کنید. یعنی چه که مشهور بگویند قیمت های صحیح را جمع می کنیم و قیمت های معیب را جمع می کنیم و این ها را نسبت سنجی می کنیم و تقسیم بر دو می کنیم. مگر قیمت صحیح را که جمع کرده اید، قیمت بینه است؟! کدام بینه آمده قیمت کرده ۹ تومان؟! کدام بینه معیب را قیمت کرده ۵ تومان؟! بیتین یعنی آنی که حجت است منتها چون در تمام مدلول نمی شود، ما در نصفش می گیریم.

بنابر این شیخ ره فرموده حق، راهی است که مرحوم شهید ره در روضه رفته و راه مشهور غلط است.

و للكلام تتمه ان شاء الله دوشنبه. ما طبق سیره سلف، فردا را به مناسبت ولادت حضرت زهرا سلام الله علیها تعطیل می کنیم. سیره سلف باید در حوزه حفظ بشود. هر کس تعطیلی های سلف را از بین ببرد، به نظر من اشتباه است.

و صلی الله علی محمد و آله الطاهرين و لعنة الله علی اعدائهم اجمعين.